

Människan glöms bort i konkurrensdebatten

Det är hög tid att även lyssna till erfarenheterna hos de anställda när vi bedömer och utvärderar konkurrensens konsekvenser inom välfärden. Det skriver två forskare.

När konkurrensens roll inom svensk välfärd debatteras så försvinner allt som oftast de mänskliga värdena. Beror detta på att konkurrens i det närmaste tas för givet? Eller hänger det ihop med att konkurrens helt enkelt ses som det bästa sättet att styra både privata och offentliga organisationer? Vi menar att förbättrade styrningsbeslut börjar med ett nedifrån-och-upp-perspektiv – ett som betraktar och beaktar de människor vars arbetsdagar utspelas mitt bland konkurrensens konsekvenser. I en nyligen utgiven studie intervjuade vi anställda inom äldreboenden drivna av privata och offentliga aktörer. Och vår studie visar att dessa anställda – oavsett driftsform – sällan upplever konkurrensens ett kvalitetshöjande och effektivitetsdrivande styrningsverktyg.

En tillbakablick över de senaste 30 åren visar oss att konkurrens har satt djupa spår i välfärdens styrning. Konkurrens har i allt större utsträckning blivit en utgångspunkt för offentligt drivna organisationer. Utvecklingen under de tre senaste decennierna har, bland annat, drivits av återkommande policyreformer med mål att öppna upp välfärden för olika driftsformer. I dag ser vi en uppsjö av vårdcentraler och äldreboenden i privat regi som agerar sida vid sida med sina offentliga motparter för att på så sätt främja inflytande och valfrihet bland sjuka och äldre. Detta har, i förlängningen, eldats på av argument om ökad kvalitet och effektivitet. Ändå påminns vi mer eller mindre dagligen om problem med neddragningar och krympande resurser inom välfärden.

I och med rådande pandemi så har inte bara äldres utsatthet diskuterats, utan även villkoren för dem som arbetar inom äldre-

omsorgen. Vi ser dock att denna debatt i hög utsträckning förs på policynivå, långt ifrån den vardag som möter och omgärdar äldreomsorgens anställda. I dag, drygt tio år efter att SNS släppte sin uppmärksammade bok "Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?", vet vi därför fortfarande litet om just konkurrensens konsekvenser inom välfärden. När reformer avlöser varandra – och deras konsekvenser inte verkar vara lika viktiga som deras löften – så behöver vi börja lyssna på dem som arbetar inom välfärdens verksamheter för att skapa oss en nyanserad och kontextualiserad bild av hur konkurrens kommer till uttryck.

Vi intervjuade nyligen 39 anställda inom sju olika äldreboenden. Våra resultat visar att konkurrens – genom regelbundna upphandlingar av omvårdnadsuppdrag – ses som ett återkommande bekymmer. Upphandlingar bidrar till oro bland vårdbiträden, undersköterskor, fysioterapeuter och sjuksköterskor, som fruktar att deras arbetsgivare ska ges reducerade uppdrag, och att deras arbetstillfällen därmed ska hotas. Anställda söker trygghet, stabilitet och identifikation i sitt kall och sin profession när det blåser, i stället för att ty sig till sina privata eller offentliga arbetsgivare som ändå kan komma att bytas ut vid nästa eller nästnästa upphandling. Vi kunde regelbundet höra uttalanden såsom att "det spelar liksom ingen roll vilka som har det [driften], om det är kommunen eller... utan det är fortfarande dem [de äldre] jag tänker på. Inte själva organisationen."

I avsaknad av en klar bild om konkurrensens konsekvenser frodas en ideologisk och polariserad debatt kring konkurrensens vara

Anställda söker trygghet, stabilitet och identifikation i sitt kall och sin profession, skriver artikelförfattarna.

Foto: Fredrik Sandberg/TT

”
I och med rådande pandemi så har inte bara äldres utsatthet diskuterats, utan även villkoren för dem som arbetar inom äldreomsorgen.

eller inte vara inom välfärden. Vi läser, å ena sidan, att konkurrens borde förbjudas, och, å andra sidan, att den borde förstärkas. Debattklimatet kring frågan har ofta varit tuft, vilket, om inte annat, syntes tydligt i samband med den mediestorm som omsvepte SNS för dryga tio år sedan.

Vårt argument är inte att konkurrens bör förbjudas eller förstärkas. Vi menar enbart att dagens debatt kring konkurrensens vara eller inte vara inom välfärden ofta åsidosätter de människor som finns där national-ekonomiska utbuds- och efterfrågekurvor möts. Konkurrens är inte bara ett ekonomiskt fenomen, utan även ett socialt sådant. Men människors upplevelser är onekligen svårare att mäta än ekonomiska indikatorer.

De aspekter som tas i beaktande när vi debatterar, bedömer och utvärderar konkurrensens konsekvenser inom svensk välfärd bör nu ses över. Policyreformer under de senaste 30 åren har påverkat välfärdens riktning på omfattande sätt, men allt för sällan beaktas deras påverkan inom välfärdens själva verksamheter. Vi behöver därför vända blicken mot de anställda som alltför sällan får rubrikerna när konkurrens debatteras. Att använda ideologiskt förhållningsdefinierade argument som inte inkluderar röster från välfärdens olika verksamheter är att skapa en snäv bild av och driva inskränkt debatt om konkurrensens konsekvenser.

Daniel Lövgren
universitetslektor vid Institutionen för informatik och media, Uppsala universitet
Peter Edlund
postdoktor vid Företagsekonomiska institutionen, Uppsala universitet

Debatt | Pass

Väntetiderna för pass är ett haveri

Resebranschen har drabbats först, mest och kommer att drabbas längst av effekterna av pandemin. Vi började se ljuset i tunneln när restriktionerna började tas bort i Sverige och en rad andra länder. Eftersom det fanns ett uppdämt behov låg försäljningen under februari på eller i närheten av 2019 års nivå. Den 24 februari kom då invasionen av Ukraina

vilket av förklarliga skäl hade en klar dämpande effekt på efterfrågan initialt.

På toppen av detta har då problemen med att boka tid för beställning av pass kommit som ytterligare en faktor som helt tydligt påverkar försäljningen av resor negativt. Detta har gjort att ett stort antal kunder har behövt boka av sina resor som skall gå

i närtid då de inte kunnat få tid för förnyelse av sina pass. I tillägg till detta vet vi att många drar sig för att boka en resa överhuvudtaget då det inte kan vara säkra på att deras pass kan förnyas i närtid eller för den delen under den kommande sommaren.

Sannolikheten för att man råkar ut för att pass måste förnyas måste anses som ganska hög med tanke på svenska passens relativa korta giltighetstid på 5 år. Barns pass har dessutom kortare giltighet. Många länder har krav på en kvarvarande giltighetstid på 6 månader när resan genomförs vilket gör att passen behöver förnyas efter drygt 4 år. Är man då

en familj på 4 eller 5 personer är ju det statistiskt stor risk för att i vart fall någon familjemedlems pass behöver förnyas. Med de fullständigt orimliga väntetiderna som vi läser om i tidningarna säger det sig självt att många drar sig för att boka.

Vi har haft en dialog med Polisen om detta under mer än ett år och försett myndigheten med statistik på hur många resor vi räknade med under 2021 och 2022. Vår prognos för 2022 gjordes innan invasionen av Ukraina och visade på högre bokningstal än vad vi ser idag. Trots detta har vi hamnat i denna fullständigt oacceptabla situation när det gäller förnyelse av pass. När vi frå-

gar våra grannländer i Norden och Baltikum om de upplever samma passtrul som vi i Sverige är alla helt oförstående med undantag av möjligtvis Finland som säger att de upplever längre väntetider på 4–6 veckor. I Sverige ligger det på 4–6 månader!

På kort sikt bör polismyndigheten göra allt i sin makt för att bemanna upp passexpeditioner så att väntetiderna kortas till högst någon vecka. Därefter bör man överväga att återgå till en giltighetstid på 10 år som det var tidigare.

Didrik von Seth
generalsekreterare, Sveriges resebyrå- och arrangörsförening